

a cap que és, y pàtria comuna, per lo que li toca y cumcirneix estar sempre alerta, y com a *talaya* y sentinella, en orde a la conservació de tota esta terra y pahís», «diem ser veritat --- haver enviat --- metge y cirurgià, assessorats de una persona del govern ---»,⁵ carta dels cònsols de Perpinyà als jurats de Girona, a. 1660.¹

També hi ha *atalaia* [1137] en portuguès i cast. ATALAYA [1017].

El mot àrab és derivat de *t-l-*, arrel d'ús constant en àrab, ja a l'Alcorà; i pertanyent a l'àrab comú, amb moltes accs. i derivació, sobretot 'sorgir (un astre)', 'pujar, enfilar-se (una persona)', i també 'mirar des de dalt' i 'fer a saber'.² El detall fonètic i morfològic de l'etimologia presentava alguns dubtes, car el participi actiu del verb *talā'a*, o sigui *tālī'a*, anava bé pel sentit, significat 'el qui atalaia des d'una altura' registrat pel nostre *RMA* amb la definició «speculator», que ja es pot entendre en el sentit de 'guaita d'un exèrcit', i s'hauria pogut partir del seu plural *tālī'a*; així Steiger,²⁰ *Contr.*, 287, n. 4, suposant-li una pronúncia romanitzant **taliāa*, i metàtesi. Però això és mala fonètica, car no hi ha metàtesis d'aquest tipus (entre vocal tònica i àtona).

La solució ja la veié Dozy (Do.-Eng., *Gloss.*, 209-210), a base d'un altre derivat del mateix verb, *tālī'a* 'sentinella', documentat en Abu'l-Walid (Rabbi Yona) i en Abenbatuta (mj. S. XIV), amb el sentit de «homme qui fait le guet», «sentinelle»; com és natural en un mot d'aquest significat, es troba poc sovint en singular, i ja en àrab consta més en el plural, que és del tipus fracte *at-talāyī'a*, ben documentat en l'oriental Zamaḥṣarī (c. 1200) com «les sentinelles». El *ʿain* àrab, so consonàntic glotal, produïa a la gent romànica l'efecte acústic d'una *a* fortíssima i profunda, de manera que *talāyī'a* els sonava com *talāyia*.

Per al detall històrico-semàntic, així com per a la documentació, convé citar els passatges explícits de Dozy (*Gloss.*, 20-210; *Suppl.* II, 54b3f., 55b1ss.); amb la tornada a la tesi d'ell i la meua nota del DCEC (*DECH* I, 388b) quedà definitivament aclarit el problema. Com que altres mots de la mateixa arrel àrabiga, *tālī'a*, *tālā'a*, *taṭalla'a* etc., signifiquen «escuchas del campo» (*PALC.* etc.), 'cos de tropes que s'envia de guarnició a una posició avançada', 'observar', 'observar des de dalt', és possible, si bé no forçós, que en transmetre-se'n el coneixement als cristians, contribuïssin al sentit del mot *atalaia* ja existent.

DERIV.: *Talaiassa*. *Talaiola* [1673, *DAG.*]; *talaiolera*; *talaiolina*. *Talaiot*;³ *talaiòtic* [Bosch Gimpera, 1919; JMascaró Passarius, 1947]. *Talaiar* [1493; NP S. XV, *DAG.*].⁴

Talair: «fayen saber los de Lorca que 800 jenetes ab --- azembles, e 2000 hòmens d'armes que l'esco<|>cavcn,⁵ metien conduyt en Múrcia --- haguem conseyl, e --- foren l'infant En P., e l'infant En J., e don Manuel ---; e tengren per bé que exíssem d'aquí, e tenguésem *talayes* de luny, si venien o si no; e Nós dixem ---: e partit aquest conseyl, enviam En G. de Rocafit, ab si quint de cavallers, que-s anàs *talayar* si

venien o si no; e ell envià-ns messatge que venien ---», *Cròn.* de Jaume I, §§ 423-425. «Ab si quint de cavallers», o sigui ell i quatre cavallers més, segons el tipus sintàctic que he explicat a *SEU*, tampoc ben entès en l'ed. de la *Crònica*. També es podria dubtar si calia llegir *que-ls anàs talayar*, en lloc de la lliçó, que he respectat d'Ag. (punts que ja veuen bé les eds. Casac. i Soldevila).

El *DTO.* registra *atalayar*, *atalayar* o *advertir*; vid. *atalayar*, adonar-se; *qui-s talaya o guarda, par que...* 1670.⁶

Es trobi ja o no en Jaume I en tot cas també hi ha la forma en *t-* amb la construcció refl., des de l'E. Mj.: «Barons, *talayat-vos*, que si porter del Sr. Rey venia, no lo-y poria contrestar» (en els allegats del famós i escandalós procés) Camarasa, 1296-7 (CaCandi, *Misc. Hi. Cat.* II, 101); «dien que amena son fill ab si matex e lexa dona Violant, muller sua, a Avinyó ab les filles; e axí fets pesquisa *que-us talayeu*,⁷ si a Déu plau que no prenguem negun dan», mall. 1369; «estat --- com havien acostumat, sens *talayar-se* de Tancredi», *Decam.* IV, § 1, 233.1f. (trad. «senza accorgersi», ed. 1961, 252.10).

«Gran arteria / hac Na Maria / de Mompeller, / reyna, muller / del rey En Pere; / --- / ella callava, / ell era losc, / lo retret, fosc: / no discernia / ab qui dormia: / altra -s cuydava; / no-s *talayava* / sa muller fos!», JRoig (*Spill*, 8710); «--- a la sua cambra anaren, e no *talayant-se* la enamorada dona de la emboscada [ed. Rubió, II, 128, *DAG.*] que li tenien ---», *Curial* (--- *embosca* --- *NCL.* II, 265); *AlcM* cita encara en aquesta construcció en dos docs. val. de 1391 i 1464; i encara hi podem afegir: «jatsia lo cristià en tot temps se dege guardar de peccar, en los dies de festa se-n deu millor *talaiar*»;⁸ «per una part d'on no-ns *talayàvem* --- per lo vall vell --- la juheria se començà d'esvahir», carta dels jurats de Val. a. 1391 (Rubio Vela, *Epist. Val. Med.*, 270.42).

La forma sense *a-* ha continuat fins modernament, sobretot en ús popular; anoto «*taláyá* les ovelles» als pagesos muntanyencs del Ripollès (Coll de l'Art, a Surroca de les Abadesses, 1930) i de la Vall de Querol (amb ultracorrecció *i > ž*): «*talozá* el bestiar» a Portè, 1959 (d'on els NLL de Querol i Portè, veg. *Talaiador*); per a la Vall d'Àneu, veg. més avall. Adhuc literàriament, sobretot si hi comptem la cançó popular, com el bell i sentit romanç que el meu pare recollia de llavis de la seva mare:⁹ «N'eren trenta presos, / tancats dins la presó: / tots canten i s'alegren / *dictant* una cançó; / la reina se'ls escolta / de dalt del seu balcó; / els presos se'n *talaien* / (reculen la cançó). / —Canteu, canteu, els presos! / No quedeu per mi, no...».

D'un conte ripollès: «perquè l'home no 's *taleiés* de que ella era bruixa» (*Scriptorium* IX, 1928). I Mrn. Vayreda el posa també com a refl. així mateix en el sentit de 'adonar-se': «us diu que no hi ha Déu ni lley per que no *us talayeu* de les qu'ell vos imposa» (*Sang Nova* V, ix, 406);¹⁰ i també com a transitiu, en l'ordre del capítost trabucaire: «*Talaya* avall, els del còrrec!»